

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Директор інституту _____

_____

(назва інституту)

Прізвище, ініціали

_____

(підпис)

« ____ » _____ 20 ____ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

освітнього рівня **«бакалаврського»**

галузі знань **01 Освіта/Педагогіка**

спеціальності **012 Дошкільна освіта**

Шифр за навчальним планом **ПП 2. 09**

ОПП «Дошкільна та інклюзивна освіта»

«Дошкільна освіта та іноземна мова»

«Дошкільна освіта та психологія»

«Дошкільна та початкова освіта»

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми «Інклюзивна освіта», затвердженої на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова «   » _____ 20 року, протокол № __

Розробники програми: Левінець Н. В., доцент кафедри методик та технологій дошкільної освіти факультету педагогіки і психології

Затверджено на засіданні кафедри методик та технологій дошкільної освіти
«27» серпня 2019 року, протокол № 1 .

Завідувач кафедри

_____

(підпис)

_____

(прізвище, ініціали)

I. Опис дисципліни
Шифр дисципліни ПП 2. 09

Загальна характеристика дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка	Кількість кредитів – 4		<p>Методи навчання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - стимулювання й мотивації навчання, спрямованих на формування інтересу до майбутньої професійної діяльності; - організації і здійснення навчально-пізнавальних дій, - контролю та самоконтролю, - індивідуалізованого спілкування студента з викладачем через мультимедійні засоби, - використання мультимедійних освітніх технологій у процесі самонавчання (друковані, аудіо-, відеоматеріали та навчальні матеріали, що надходять з комп'ютерних мереж).
	Загальна кількість годин 120		
Спеціальність 012 Дошкільна освіта	Денна	Заочн	
		а	
Освітній рівень бакалаврський	Лекції		
Нормативна	20	6	
	Семінарські (практичні) заняття		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 4	20	6	
	Лабораторні заняття		
	5	-	
	Індивідуальна робота		
	-	-	
	Самостійна робота		
	75		
Семестр 6	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:		
Тижневе навантаження (год.): - аудиторне: 5 - самостійна робота: 4,6			
Мова навчання українська	1/1		
			Форми поточного контролю: модульний контроль
			Форма підсумкового контролю: екзамен

Предмет вивчення навчальної дисципліни - загальні закономірності побудови та функціонування інклюзивної освіти, що має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини.

Міждисциплінарні зв'язки: «Філософія», «Основи медичних знань», «Психологія дитяча», «Психологія», «Педагогіка дошкільна», «Педагогіка», «Основи корекційної педагогіки», «Вікова фізіологія та валеологія», «Педіатрія».

Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта» забезпечення підготовки майбутніх вихователів до включення дітей з особливими потребами у звичайні групи дошкільного навчального закладу, сприяння реалізації прав дітей щодо рівного доступу до якісної освіти без упереджень та стереотипів. Зміст даного курсу має також допомогти вихователям глибше зрозуміти переваги інклюзивної освіти, навчитися розробляти якісні індивідуалізовані навчальні плани для дітей та їх родин.

Завданнями навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта» є:

- оволодіння основними поняттями курсу;
- формування професійного світогляду і наукових уявлень про сутність інклюзивної освіти на основі аналізу провідних концептуально-методологічних підходів та загальних тенденцій розвитку інклюзивної освіти у світі та в Україні;
- розкриття сутності, завдань, змісту та форм інклюзивної дошкільної освіти;
- ознайомлення з досвідом інклюзивної освіти в різних країнах;
- формування стійкої мотивації до запровадження інклюзивного підходу в професійно-педагогічній діяльності;
- формування навичок забезпечення супроводу дітей з особливими освітніми потребами в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти;
- формування практичних навичок і умінь визначати зміст, методи і оптимальні структурно-організаційні форми здійснення професійної діяльності вихователів закладів дошкільної освіти в умовах інклюзивної освіти;
- формування навичок налагодження змістовної співпраці з іншими фахівцями, залученими у команду із запровадження інклюзивної освіти; вироблення навичок командної роботи при навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами;
- формування навичок реалізації партнерських взаємин з родинами.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<i>Знати</i> філософські, історичні, соціально-культурні, педагогічні та нормативно-правові основи обґрунтування процесу включення дітей з особливими потребами до системи освіти; досвід інклюзивної освіти в різних країнах. <i>Вміти</i> забезпечувати умови для дітей з особливими освітніми потребами щодо їхнього доступу до освітніх та соціальних програм розвитку; реалізації основних прав; уникати прояву дискримінації та сегрегації.	Загальні та професійні
2.	<i>Знати</i> специфічні потреби дітей дошкільного віку, зумовлені рівнем їх здоров'я, наявною нозологією, соціальним становищем тощо; розуміти пріоритетність вирішення завдань з розвитку потенціальних можливостей дітей; усвідомлювати важливість дошкільного дитинства у становленні особистості. <i>Вміти</i> адаптувати навчальні плани, методики,	Загальні та професійні

	матеріально-технічне обладнання та освітньо-розвивальне середовище відповідно до специфічних освітніх потреб дітей; володіти сучасними педагогічними підходами, що дають змогу задовольняти освітні потреби всіх дітей в умовах загальноосвітнього закладу.	
3.	<i>Знати</i> особливості забезпечення цілісного підходу до впровадження інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі; створення команди з розробки інклюзивних програм та індивідуалізованих планів (індивідуальна програма розвитку). <i>Вміти</i> визначати, оцінювати і створювати сприятливе навчально-розвивальне та реабілітаційно-корекційне середовище для дітей з особливими потребами в ЗДО.	Загальні та професійні
4.	<i>Знати</i> специфічні потреби родин, які виховують дитину з особливими освітніми потребами; особливості спілкування з батьками/або особами, які їх замінюють; способи ефективної та конструктивної взаємодії навчальних закладів з ними. <i>Вміти</i> використовувати різноманітні методи та прийоми взаємодії з батьками відповідно до ситуації; надавати консультативну допомогу та інформаційну підтримку.	Загальні та професійні
5.	<i>Знати</i> повноваження та обов'язки осіб, залучених до реалізації інклюзивних підходів в ЗДО; розуміти сферу відповідальності та важливість сумлінного виконання, покладених обов'язків; знати особливості командної роботи. <i>Вміти</i> сприяти ефективному співробітництву педагогів, батьків та різних фахівців у питаннях допомоги дітям з особливими потребами.	Загальні та професійні

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення дисципліни відводиться 4 кредити ЄКТС 120 годин.

№ п/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні	СРС.	Аудиторні	Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні	СРС.
1.	Теоретичні основи інклюзивної освіти.	18	10	8	3	34	4	2	2	-	30
1.1	Вступ. Діти з особливими потребами у суспільстві.	4	2	2	-	6	0,5	0,5	-	-	6
1.2	Досвід втілення інклюзивної освіти за кордоном.	4	2	2	-	10	1,5	0,5	1	-	12
1.3	Включення дітей з особливими потребами до системи освіти.	7	2	2	3	6	1	-	1	-	6
1.4	Стратегія роботи з дітьми з особливими потребами.	2	2		-	6	-	-	-	-	6
1.5	Встановлення партнерських стосунків з родинами.	4	2	2	-	6	1	1	-	-	6
2	Шляхи включення дітей з особливими потребами до системи дошкільної освіти.	18	12	10	2	38	4	2	2	-	34
2.1	Характеристика основних категорій порушень розвитку дітей.	4	2	2	2	8	1	1	-	-	6
2.2	Тематичне навчання.	4	2	2	-	8	-		-	-	6
2.3	Розробка індивідуальної	4	2	2	-	8	2	1	1	-	8

	програми розвитку										
2.4	Проведення спостережень і процес оцінювання. Планування заходів підтримки і адаптація середовища	3	2	2	-	6	2	1	1	-	6
2.5	Вплив різних видів розладів на процеси навчання і виховання дітей з о.п	3	4	2	-	8	20	2	2	-	8
Разом		45	20	20	5	75	8	4	4	-	64

IV. Зміст дисципліни

№ п/п	4.1. назва модулів, тем та їх зміст	Кількість годин	
		всього	в т.ч. лекційних
1.	<u>Модуль 1. Теоретичні основи інклюзивної освіти.</u>	10	2
1.1.	Тема 1. Вступ. Діти з особливими потребами у суспільстві. <i>Мета і завдання курсу. Понятійно-термінологічні основи курсу: діти з особливими потребами, інклюзія, інтеграція, інклюзивна освіта, реабілітація (соціальна, психологічна, педагогічна, медична) корекційно-реабілітаційна робота. Комплексний підхід у задоволенні освітніх потреб дітей з особливими потребами.</i> <i>Еволюція ставлення до людей з особливими потребами. Історичний огляд проблеми навчання і виховання дітей з особливими потребами. Державна політика щодо задоволення освітніх потреб дітей з особливими потребами. Нормативно-правове забезпечення процесу інклюзивного навчання та виховання (міжнародне та національне законодавство). Стан та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні. Діяльність всеукраїнських громадських фондів та організацій.</i> <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> <i>базова: 1, 2, 3, 4.</i> <i>допоміжна: 9, 16, 18, 21, 24, 33, 48.</i>		
1.2.	Тема 2. Досвід втілення інклюзивної освіти за кордоном. <i>Рушійні сили процесу втілення ідей про освітню інтеграцію.</i> <i>Принцип „нормалізації” у скандинавських країнах.</i> <i>Суспільний рух за громадянські права (США, Італія).</i>	12	2

	<p><i>Проекти та експериментальні класи; громадська діяльність батьків (Іспанія, Австрія).</i></p> <p><i>Освітні реформи у країнах Центральної Європи (Чехія, Угорщина, Словаччина, Польща).</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <p><i>базова: 3, 4, 5, 10, 11.</i></p> <p><i>допоміжна: 7, 9, 15, 18, 27, 33, 37.</i></p>		
1.3.	<p>Тема 3. Включення дітей з особливими потребами до системи освіти.</p>	7	2
	<p><i>Характеристика моделей інвалідності в Україні. Термін «включення» Перешкоди та переваги (для дітей, батьків, педагогів, суспільства в цілому) включення дітей з особливими потребами до системи дошкільної освіти. Роль вихователя у процесі реалізації інклюзивних підходів в освіті.</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <p><i>базова: 2, 4, 5, 11.</i></p> <p><i>допоміжна: 2, 6, 11, 14, 26, 37, 40, 45,49,51.</i></p>		
1.4.	<p>Тема 4. Стратегія роботи з дітьми з особливими потребами.</p>	7	2
	<p><i>Характеристика адміністративних стратегій інклюзивних груп. Принципи реалізації проекту включення дитини з особливими потребами до освітнього середовища дошкільного навчального закладу. Характерні риси інклюзивних освітніх закладів. Основні принципи роботи зорієнтованих на дитину інклюзивних груп. Задоволення потреб дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах.</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <p><i>базова: 4, 5, 8, 11, 12.</i></p> <p><i>допоміжна: 2, 8, 12, 15, 24, 27, 29, 40, 43.</i></p>		
1.5.	<p>Тема 5. Встановлення партнерських стосунків з родинами.</p>	10	2
	<p><i>Батьки перші вихователі дитини. Ставлення до батьків як до партнерів. Розуміння індивідуальних потреб родин дітей з особливими потребами. Характеристика стратегій ефективного спілкування з родинами (повага, співчуття, розуміння, адекватні форми і засоби обміну інформацією). Процес залучення батьків до реалізації проекту з включення дитини з особливими потребами в освітнє середовище дошкільного навчального закладу. Дотримання конфіденційності у роботі з батьками та членами родини. Створення команди.</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i></p> <p><i>базова: 1, 3, 12, 13.</i></p> <p><i>допоміжна: 8, 11, 30, 40, 53.</i></p>		
2	<p><u>Модуль 2. Шляхи включення дітей з особливими потребами до системи дошкільної освіти.</u></p>		
2.1.	<p>Тема 1. Характеристика основних категорій порушень</p>		

	<p>розвитку дітей.</p> <p><i>Класифікація порушень розвитку людини. Врахування різних психофізичних розладів у процесі навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Диференціація лікувально-педагогічної роботи залежно від структури і типу порушення та медичного діагнозу.</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> базова: 1, 5, 11. допоміжна: 15, 17, 23, 36, 38, 45, 56.</p>	12	2
2.2.	<p>Тема 2. Тематичне навчання. Інклюзивний підхід до організації освітнього процесу.</p> <p><i>Поняття „тематичне навчання”. Основні принципи тематичного навчання дітей з особливими потребами. Характеристика переваг тематичного навчання для дітей з особливими потребами.</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> базова: 1, 2, 4, 5, 11. допоміжна: 2, 4, 8, 15, 28, 36.</p>	8	2
2.3.	<p>Тема 3. Розробка індивідуалізованої програми розвитку дитини.</p> <p><i>Перехід від оцінювання до планування освітнього процесу. Зміст індивідуалізованого навчального плану: ідентифікаційна інформація, поточний рівень знань і умінь дітей, цілі і завдання, додаткові послуги, модифікація середовища, вибір місця, термін дії, інформація про прогрес дитини та результати моніторингу ефективності плану. Форма індивідуалізованого навчального плану.</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> базова: 1, 3, 4, 5, 8, 9. допоміжна: 4, 11, 15, 17, 25, 38, 61.</p>	12	2
2.4.	<p>Тема 4. Проведення спостережень і процес оцінювання. Планування заходів підтримки і адаптація середовища.</p> <p><i>Комплексний процес збирання інформації про дитину з особливими потребами.</i></p> <p><i>Спостереження – підґрунтя процесу оцінювання. Планування процесу формального оцінювання. Процедура оцінювання (отримання дозволу батьків, забезпечення умов спостереження, засоби збирання інформації, вимоги щодо оформлення зібраних матеріалів). Дотримання етичних норм у процесі оцінювання. Використання результатів оцінювання. Розробка педагогічних рекомендацій.</i></p> <p><i>Види адаптації і пристосувань для дітей з особливими потребами: пристосування навчально-розвивального середовища; облаштування групової кімнати (меблі, обладнання, іграшки); адаптація навчальних підходів,</i></p>	12	2

2.5.	<p><i>навчального процесу. Планування адаптації.</i></p> <p><i>Обмін інформацією. Використання громадських ресурсів щодо створення сприятливого для розвитку та задоволення освітніх потреб дитини з особливими потребами.</i></p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> базова: 1, 3, 4, 5, 12, 13. допоміжна: 2, 15, 23, 29, 43, 50, 55, 56.</p> <p>Тема 5. Вплив різних видів розладів на процеси навчання і виховання дітей з особливими потребами.</p> <p>Характеристика особливих навчальних потреб, пов'язаних з різними вадами розладів та захворювань дітей. Педагогічні стратегії та підходи до задоволення особливих потреб дітей в залежності від стану їхнього здоров'я та порушення у розвитку, в освітньому середовищі.</p> <p>Методи та прийоми стимулювання соціального, емоційного, когнітивного, мовного та фізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.</p> <p><i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> базова: 2, 3, 4, 5, 11. допоміжна: 15, 17, 23, 36, 38, 45, 56.</p>	12	2
------	---	----	---

4.2. Плани семінарських, практичних та лабораторних занять

1. ДОСВІД ІНКЛЮЗИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ.

Питання для обговорення:

1. Рушійні сили процесу втілення ідей про освітню інтеграцію.
2. Принцип „нормалізації” у скандинавських країнах.
3. Суспільний рух за громадянські права (США, Італія).
4. Проекти та експериментальні класи; громадська діяльність батьків (Іспанія, Австрія).
5. Освітні реформи у країнах Центральної Європи (Чехія, Угорщина, Словаччина, Польща).

Рекомендовані інформаційні джерела:

базова: 3, 4, 5, 10, 11.

допоміжна: 7, 9, 15, 18, 27, 33, 37.

2. ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

Питання для обговорення:

1. Історичний огляд проблеми навчання і виховання дітей з особливими потребами.
2. Характеристика моделей інвалідності.
3. Термін «інклюзія». Перешкоди та переваги включення.
4. Роль вихователя у процесі включення.
5. Стан та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні. Діяльність всеукраїнських громадських фондів та організацій.
6. Характерні риси інклюзивних освітніх закладів.
7. Основні принципи роботи зорієнтованих на дитину інклюзивних груп.
8. Задоволення потреб дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах.

Рекомендовані інформаційні джерела:

базова: 2, 4, 5, 11.

допоміжна: 2, 6, 11, 14, 26, 37, 40, 45, 49, 51

3. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАДОВОЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПОТРЕБ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.

1. На основі порівняльного аналізу нормативно-правових аспектів запровадження та функціонування інклюзивної освіти, визначити основні напрямки, принципи, шляхи створення, функціонування такої освіти, як долати перешкоди, які наявні позитивні результати, що підтверджують ефективність інтеграції, включення.

Рекомендовані інформаційні джерела:

базова: 1, 2, 3, 4.

допоміжна: 9, 16, 18, 21, 24, 33, 48.

4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ В ПРОЦЕСІ ВКЛЮЧЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ.

Питання для обговорення:

1. Ставлення до батьків як до партнерів.
2. Принципи педагогічної діяльності, орієнтованої на інтереси сім'ї.
3. Стратегія ефективного спілкування.
4. Надання підтримки родинам.
5. Шляхи залучення родини до розвитку інклюзивних програм.

Рекомендовані інформаційні джерела:

базова: 4, 5, 8, 11, 12.

допоміжна: 2, 8, 12, 15, 24, 27, 29, 40, 43.

5. ВРАХУВАННЯ РІЗНИХ ПСИХОФІЗИЧНИХ РОЗЛАДІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ.

Питання для обговорення:

1. Характеристика основних категорій порушень розвитку дітей.
2. Види адаптації і пристосувань для дітей з особливими потребами (пристосування середовища; адаптація навчальних підходів, матеріалів, навчального плану).
3. Планування адаптації.
4. Обмін інформацією. Використання громадських ресурсів.

Рекомендовані інформаційні джерела:

базова: 1, 3, 4, 5, 12, 13.

допоміжна: 2, 15, 23, 29, 43, 50, 55, 56.

6. ПРОВЕДЕННЯ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ТА ПРОЦЕС ОЦІНЮВАННЯ.

1. Комплексний процес збирання інформації про дитину з особливими потребами.
2. Спостереження – підгрунття процесу оцінювання.
3. Планування процесу формального оцінювання.
4. Процедура оцінювання (отримання дозволу батьків, забезпечення умов спостереження, засоби збирання інформації, вимоги щодо оформлення зібраних матеріалів).
5. Дотримання етичних норм у процесі оцінювання. Використання результатів оцінювання.
6. Розробка педагогічних рекомендацій.

Рекомендовані інформаційні джерела:

базова: 1, 3, 4, 5, 12, 13.

допоміжна: 2, 15, 23, 29, 43, 50, 55, 56.

7. СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ.

Питання для обговорення:

1. Інклюзивний підхід до побудови освітнього процесу.
2. Перехід від оцінювання до планування освітнього процесу.

3. Зміст індивідуалізованого навчального плану (індивідуальної програми розвитку):
ідентифікаційна інформація, поточний рівень знань і умінь дітей, цілі і завдання, додаткові послуги, модифікація середовища, вибір місця, термін дії, інформація про прогрес дитини та результати моніторингу ефективності плану.
4. Форма індивідуалізованого навчального плану (індивідуальної програми розвитку).
Рекомендовані інформаційні джерела:
базова: 1, 3, 4, 5, 8, 9.
допоміжна: 4, 11, 15, 17, 25, 38, 61.

8. ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ (РОЗУМОВА ВІДСТАЛІСТЬ).

Питання для обговорення:

1. Рівні розумового розвитку дітей.
2. Психолого-педагогічна характеристика ЗРР. Супутні вади. Помилкове діагностування.
3. Вплив затримки розумового розвитку на навчання і виховання дітей.
Рекомендовані інформаційні джерела:
базова: 1, 3, 4, 5, 8, 9.
допоміжна: 4, 11, 15, 17, 32, 38, 63, 60.

9. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВКЛЮЧЕННЯ ДІТЕЙ З ДЦП.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика ДЦП. Супутні порушення.
2. Напрями корекційно-педагогічної роботи при ДЦП.
3. Досвід включення дітей з ДЦП у звичайні групи.
Рекомендовані інформаційні джерела:
базова: 1, 3, 4, 5, 8, 9.
допоміжна: 4, 11, 15, 17, 22, 35, 54, 55.

10. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВКЛЮЧЕННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЕНСОРНИХ ФУНКЦІЙ.

Питання для обговорення:

1. Основні види мовленнєвих порушень.
2. Співпраця команди фахівців у роботі з такими дітьми.
3. Педагогічна класифікація людей з вадами слуху. Умови включення.
Причини і наслідки порушення зору і засоби компенсації.

4.3. Організація самостійної роботи студентів та форми звітності:

№ з/п	Зміст завдань для самостійної роботи	Кількість год.	Форма звітності	Рекомендовані інформаційні джерела
1.	Підготовка до обговорення питань заняття	2 год. (2 г.х10 занять)	Усна відповідь	
2.	Підготувати доповідь презентацію про досвід інклюзивної освіти за кордоном (одна країна на вибір студента).	11 год.	Захист реферативних повідомлень	базова: 3, 4, 5, 10, 11. допоміжна: 7, 9, 15, 18, 27, 33, 37.
3.	Сформулювати переваги та перешкоди запровадження інклюзивної освіти для таких категорій осіб: для дітей з особливими потребами; для дітей з	4 год.	Записи	базова: 2, 4, 5, 11. допоміжна: 2, 6, 11, 14, 26, 37, 40, 45, 49, 51

	типовими розвитку; для вихователів; батьків.			
4.	Сформулювати п'ять запитань по суті для батьків дитини з особливими потребами для першої зустрічі.	4 год.	Записи	базова: 4, 5, 8, 11, 12. допоміжна: 2, 8, 12, 15, 24, 27, 29, 40, 43.
5.	На основі порівняльного аналізу нормативно-правових аспектів запровадження та функціонування інклюзивної освіти, визначити основні напрямки, принципи, шляхи створення, функціонування такої освіти, як долати перешкоди, які наявні позитивні результати, що підтверджують ефективність інтеграції, включення.	10 год.	Конспект законодавчих актів	базова: 1, 2, 3, 4. допоміжна: 9, 16, 18, 21, 24, 33, 48.
6.	Розробити пам'ятку для вихователів щодо дотримання конфіденційності та етичних норм під час спілкування з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками.	4 год.	Конспект	базова: 1, 3, 4, 5, 8, 9. допоміжна: 4, 11, 15, 17, 25, 38, 61.
7.	Розробити алгоритм дій команди фахівців із розробки індивідуалізованого плану для дитини з особливими освітніми потребами.	4 год.	Методична розробка	базова: 1, 3, 4, 5, 8, 9. допоміжна: 4, 11, 15, 17, 25, 38, 61.
8.	Залучення дітей з особливими освітніми потребами	5 (5 г.х4 заняття)	Підготовка питань для обговорення, усна відповідь	базова: 2, 3, 4, 5, 11. допоміжна: 15, 17, 23, 36, 38, 45, 56.
Всього		75		

V. Контроль якості знань студентів

5.1. Форми і методи поточного контролю

1. Усне індивідуальне та фронтальне опитування, модульні контрольні роботи, самостійні письмові роботи, поточне тестування, індивідуалізоване спілкування студента з викладачем через мультимедійні засоби; використання мультимедійних освітніх технологій у процесі самонавчання (друковані, аудіо-, відеоматеріали та навчальні матеріали, що надходять з комп'ютерних мереж).

У процесі оцінювання навчальних досягнень бакалаврів застосовуються такі методи:

- *методи усного контролю*: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда.
- *методи письмового контролю*: модульне письмове тестування; реферат, самостійні письмові роботи.
- *методи самоконтролю*: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кожний модуль включає бали за опрацювання лекцій, практичних і семінарських занять, виконання самостійної роботи, модульної контрольної роботи.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Навчальні досягнення студентів оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

5.2. Форми і методи підсумкового контролю

Письмовий екзамен

Питання до екзамену

1. Дайте загальну характеристику когнітивного розвитку дітей залежно від їхніх особливих освітніх потреб.
2. Дайте загальну характеристику наявних у дітей порушень розвитку, які зумовлюють специфічні освітні потреби.
3. Дайте загальну характеристику особливостей мовленнєвого розвитку дітей залежно від їхніх особливих освітніх потреб.
4. Дайте загальну характеристику особливостей фізичного розвитку дітей залежно від їхніх особливих освітніх потреб.
5. Дайте характеристику моделей розуміння інвалідності в Україні.
6. Історичний огляд проблеми навчання і виховання дітей з особливими потребами.
7. Назвіть форми інклюзивної освіти в Україні.
8. Обґрунтуйте важливість врахування принципів універсального дизайну в освіті.
9. Обґрунтуйте важливість дотримання етичних норм у процесі оцінювання дитини з особливими потребами.
10. Обґрунтуйте характерні риси інклюзивних закладів освіти.
11. Охарактеризуйте види адаптації і пристосувань освітньо-розвивального середовища ЗДО для дітей особливим потребами.
12. Охарактеризуйте джерела отримання інформації про дитину з особливим потребами.
13. Охарактеризуйте досвід інклюзивної освіти у країнах ближнього зарубіжжя.
14. Охарактеризуйте досвід інклюзивної освіти у країнах Центральної Європи.
15. Охарактеризуйте еволюцію ставлення до людей з особливими потребами.
16. Охарактеризуйте інклюзивний підхід до побудови навчального процесу в ЗДО.
17. Охарактеризуйте Міжнародне законодавство у сфері освіти дітей з особливими потребами.
18. Охарактеризуйте необхідність змін інтер'єру групової кімнати в інклюзивному дошкільному закладі.
19. Охарактеризуйте освітні аспекти залучення дітей, які мають глухоту, сліпо-глухоту і порушення слуху.
20. Охарактеризуйте основні принципи роботи, зорієнтовані на дитину з особливими потребами в інклюзивних групах.
21. Охарактеризуйте переваги тематичного навчання для дітей з особливими потребами.
22. Охарактеризуйте перспективність діяльності Всеукраїнських громадських фондів та організацій у розвитку інклюзивної освіти.
23. Охарактеризуйте поняття „тематичне навчання”.
24. Охарактеризуйте принцип „нормалізації” у скандинавських країнах.
25. Охарактеризуйте проблеми і захворювання, які можуть зумовлювати особливі освітні потреби.
26. Охарактеризуйте проекти та експериментальні класи; громадську діяльність батьків як шляхи запровадження інклюзивної освіти в Іспанії та Австрії.
27. Охарактеризуйте процедуру розробки індивідуалізованих навчальних планів.
28. Охарактеризуйте розвиток суспільної допомоги дітям з особливими потребами в історичному аспекті.
29. Охарактеризуйте рушійні сили процесу втілення ідей про освітню інтеграцію.
30. Охарактеризуйте ставлення до батьків дітей з особливими освітніми потребами як до партнерів.

31. Охарактеризуйте стан інклюзивної освіти в Україні.
32. Охарактеризуйте стратегію ефективного спілкування з батьками дітей з особливими потребами.
33. Охарактеризуйте суспільний рух за громадянські права (США, Італія) як шлях до задоволення освітніх прав дітей з особливими потребами.
34. Охарактеризуйте фактори, що впливають на успішну адаптацію навчального процесу до потреб кожної дитини в інклюзивних групах.
35. Охарактеризуйте шляхи залучення дітей з особливими потребами в загальноосвітні навчальні заклади.
36. Проаналізуйте національне законодавство щодо забезпечення рівного доступу до освіти дітей з особливими потребами.
37. Розкрийте види адаптацій і пристосувань щодо задоволення специфічних потреб дітей з особливими потребами.
38. Розкрийте зміст поняття «курикулум». Модифікації стандартного навчального плану до індивідуальних потреб дітей.
39. Розкрийте значення спостережень як важливих елементів зорієнтованих на дитину інклюзивних програм.
40. Розкрийте класифікацію порушень розвитку особистості, що зумовлюють специфічні освітні потреби.
41. Розкрийте комплексний підхід до процесу збирання інформації про дитину з особливими потребами.
42. Розкрийте освітні реформи у країнах Центральної Європи (Чехія, Угорщина, Словаччина, Польща) щодо запровадження інклюзивної освіти.
43. Розкрийте основні поняття курсу „інклюзивна освіта”, „діти з особливими освітніми потребами”.
44. Розкрийте основні принципи роботи зорієнтованих на дитину інклюзивних груп.
45. Розкрийте основні причини доцільності запровадження інклюзивних програм.
46. Розкрийте переваги та перешкоди розвитку інклюзивної дошкільної освіти.
47. Розкрийте переваги тематичного підходу до навчання дітей з особливими потребами.
48. Розкрийте передумови для забезпечення успішної інклюзії в освіті.
49. Розкрийте перешкоди та переваги (для дітей, батьків, педагогів, суспільства в цілому) включення дітей з особливими потребами до системи дошкільної освіти.
50. Розкрийте поняття „діти з особливими потребами”, „інклюзія”, „інклюзивна освіта”, „сегрегація”, „дискримінація”, „реабілітація”.
51. Розкрийте поняття „тематичне навчання”. Інклюзивний підхід до побудови освітнього процесу.
52. Розкрийте принципи педагогічної діяльності, орієнтованої на інтереси сім’ї дитини з особливими потребами.
53. Розкрийте процедуру проведення формалізованого оцінювання дітей з особливими освітніми потребами.
54. Розкрийте різницю між поняттями „інклюзія” та „інтеграція”.
55. Розкрийте роль вихователя у процесі включення дітей з особливими потребами.
56. Розкрийте специфіку планування навчальних заходів для дітей із затримкою розумового розвитку.
57. Розкрийте специфіку планування процесу формального оцінювання.
58. Розкрийте термін «інклюзія». Перешкоди та переваги включення дітей до системи загальної освіти.
59. Розкрийте форму індивідуальної програми розвитку..
60. Розкрийте характерні риси інклюзивних освітніх закладів.

5.3. Критерії оцінювання знань студентів

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види й терміни контролю.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу.

Підсумкова кількість балів (max – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС
1 – 34	«незадовільно» (з обов'язковим повторним курсом)	F
35 – 59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60 – 68	«задовільно»	E
69-74	«задовільно»	D
75 – 82	«добре»	C
83 – 89	«добре»	B
90 – 100	«відмінно»	A

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання
відмінно	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь, за виконання завдань у повному обсязі.
добре	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань; за виконання завдань у достатньому обсязі.
задовільно	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань.
незадовільно	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення.

VI. Навчально-методична карта дисципліни

Курс розрахований на 120 години. З них – лекцій – 20 семінарських занять – 10, практичні заняття – 10, самостійної роботи – 75. Форма контролю – екзамен.

		Модуль 1. Теоретичні основи інклюзивної освіти.	Модуль 2. Шляхи залучення дітей з особливими потребами до системи загальної освіти.
Теми лекцій		<p>Вступ. Діти з особливими потребами у суспільстві.</p> <p>Досвід втілення інклюзивної освіти за кордоном.</p> <p>Включення дітей з особливими потребами до системи освіти.</p> <p>Стратегія роботи з дітьми з особливими потребами.</p> <p>Встановлення партнерських стосунків з</p>	<p>Характеристика основних категорій порушень розвитку дітей.</p> <p>Тематичне навчання.</p> <p>Розробка індивідуалізованих навчальних планів.</p> <p>Проведення спостережень і процес оцінювання. Планування заходів підтримки і адаптації середовища.</p> <p>Вплив різних видів розладів на процеси навчання і виховання дітей з о. п.</p>
Теми практичних занять		<p>Досвід інклюзивної дошкільної освіти в різних країнах.</p> <p>Аналіз Міжнародних документів національного законодавства у сфері освіти дітей з особливими потребами в українському суспільстві.</p> <p>Забезпечення співпраці з батьками в процесі включення дітей з особливими потребами до загальної системи освіти.</p>	<p>Враховання різних психофізичних розладів у процесі навчання, виховання і розвитку.</p> <p>Проведення спостережень та процес оцінювання.</p> <p>Створення індивідуалізованих планів.</p> <p>Залучення дітей із затримкою розумового розвитку.</p> <p>Проблеми і перспективи включення дітей з ДЦП.</p>
Самості		<p>Опрацювання нормативно-правових актів у галузі освіти.</p> <p>Підготовка реферативних повідомлень</p>	<p>Підготовка методичних рекомендацій</p> <p>Розробка порад щодо включення дітей з особливими потребами у звичайні групи</p>
Вид		<p>Захист реферативних повідомлень</p> <p>Тести</p>	<p>Захист методичних проектів</p> <p>Тести Екзамен</p>

VII. Основні допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Базова

1. Залучення дітей з особливими потребами: Методичне керівництво до програми „Крок за кроком”. – К., 2000. – 224 с.
2. Іванова І.Б. Діти з особливими потребами: проблема термінологічного визначення //Дефектологія. – 1999. – № 1. – С.2-7
3. Інклюзивна освіта: Стан і перспективи розвитку в Україні: Наук.-метод. зб. до Всеукраїнської наук.-практ. конференції в рамках реалізації проекту „Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими потребами” ІВРР-ТАСІС Європейської комісії /ВФ „Крок за кроком” – К., 2007. – 180 с.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Самміт-Книга, 2009. – 272
5. Колупаєва А. А. Вступ до інклюзивної освіти : навчальний курс / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова. – К. : [Б.в.], 2010. – 17 с.
6. Конвенція про права дитини. – К., 2001. – 20 с.
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2010. – № 34/35/36. – С.46–49.
8. Кроки до демократичної освіти. Спец. випуск. – 2002. – № 2 та 3– 34 с.
9. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук. - метод. зб. /Наук. ред. І. Єрмаков. – К.: Контекст. 2000. – 336 с.
10. Основні міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти / підгот. Максим Короденко // Освіта України. – 2011. – 18 лип. (№ 53/54). – С. 8.
11. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. Курс для викладачів ВНЗ. пер. з англ. – Київ, 2000. – 224 с.
12. Створення ресурсних центрів. Посібник для батьків дітей з особливими потребами /ВФ „Крок за кроком” – К., 2007. – 216 с.
13. Як досягти змін: Посіб. Для батьків та педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності /ВФ „Крок за кроком” – К., 2007. – 140 с.

Допоміжна

1. Алехина С. В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С. В. Алехина, М. Н. Алексеева, Е. Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 83–92.
2. Андрійчук С. Сучасна система соціального обслуговування і реабілітації дітей з особливими потребами / С. Андрійчук // Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна. – 2005. – Вип. 20. – С. 178–184.
3. Аристова Л.В. Физкультурно-спортивные сооружения для инвалидов: учебное пособие. – Москва: Советский спорт, 2002. – 192 с.
4. Архипова Е.Ф. Логопедическая работа с детьми раннего возраста: Учеб. пособие. – Москва: АСТ: Астрель, 2006. – 222 с.
5. Балакірська Л. В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами / Л. В. Балакірська // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 6. – С. 11–13.
6. Бех І.Д. Гуманізація спеціальної освіти аномальних дітей як соціально-педагогічна проблема //Дефектологія. – 1999. – № 1. – С. 19-23.
7. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / Віталій Бондар // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 10–14.
8. Быков Д. А. Опыт создания реабилитационного комплекса для детей с ограниченными возможностями / Д. А. Быков // Педагогика. – 2007. – № 6. – С. 27–31.
9. Вахтель Г. Инклюзивное обучение детей с проблемами в развитии как актуальное направление образовательной политики и подготовки педагогических кадров в Германии / Г. Вахтель // Социальная педагогика. – 2009. – № 1. – С. 24–27.

10. Вачков И. В. Модель формирования позитивного отношения к младшим школьникам с ограниченными возможностями здоровья у их сверстников / И. В. Вачков // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 59–65.
11. Возна Ю. Змістові компоненти роботи соціального педагога з дітьми із обмеженими можливостями / Ю. Возна // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол.: М. Вашуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк та ін. – Тернопіль, 2008. – № 3. – С. 113–117. – Соціальна педагогіка.
12. Годовникова Л. В. Условия интегрированного образования детей с нарушениями развития / Л. В. Годовникова // Педагогика. – 2008. – № 8. – С. 36–43.
13. Горбачева Л. М. Роль реабилитационного центра в комплексной реабилитации детей и подростков с ограниченными возможностями / Л. М. Горбачева // Работник социальной службы. – 2007. – № 3. – С. 30–43.
14. Гріневич Ж. Орієнтація на особистість : робота в інклюзивних класах / Жанна Гріневич // Початкова освіта. Шкільний світ. – 2011. – № 46. – С. 6–8.
15. Дегтяренко Т. М., Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: Навчальний посібник. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2008. – 302 с.
16. Досвід залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл / О. Кунанець, Н. Герцик, О. Озарко, Г. Дідух // Психолог. Шкільний світ. – 2004. – № 37. – С. 18–21.
17. Дошкольное воспитание аномальных детей: Книга для учителя и воспитателя /Под ред Л.П. Носковой. – М., 1993. – 347 с.
18. Запровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ / упоряд. С. В. Корніцова // Управління школою. – 2011. – № 1/3. – С. 73–92.
19. Зарецкий В. К. О возможности индивидуализации образовательного процесса на основе рефлексивно-деятельностного подхода в инклюзивной практике / В. К. Зарецкий, М. М. Гордон // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 19–26.
20. Инклюзивное образование как первый этап на пути к включающему обществу / Н. Я. Семаго, М. М. Семаго, М. Л. Семенович [и др.] // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 51–59.
21. Иттерстад Г. Инклюзия – что означает это понятие, и с какими проблемами сталкивается норвежская школа, претворяя его в жизнь? / Г. Иттерстад // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 41–49.
22. Ілляшенко Т. Діти з церебральним паралічем у загальноосвітній школі / Т. Ілляшенко // Початкова школа. – 2008. – № 11. – С. 58–62.
23. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі / Т. Ілляшенко // Початкова школа. – 2007. – № 12. – С. 46–49.
24. Ілляшенко Т. Яка вона – інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі / Тамара Ілляшенко // Початкова школа. – 2011. – № 5. – С. 47–50.
25. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 7. – С. 17–22.
26. Інклюзивне навчання: партнерські стосунки з родинами / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 10. – С. 1, 20–25.
27. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід / Л. В. Кашуба // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 13/14. – С. 32–11–32–15.
28. Колупаєва А. Нормативне забезпечення інклюзивного навчання / А. Колупаєва // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 9. – С. 26–32.
29. Конопацька О. Інклюзивне навчання : [корекційна спрямованість процесу навчання в спеціальних навчальних закладах] / О. Конопацька // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 43. – С. 22–27.

30. Корепанова И. А. Общение и деятельность – два основания для проектирования интегративных (инклюзивных пространств) / И. А. Корепанова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 12–18.
31. Корнієнко Н. Інклюзивна освіта в Донецькій області : стан і перспективи розвитку / Наталя Корнієнко // Психолог. Шкільний світ. – 2011. – № 21. – С. 7–11.
32. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання / Н. Кравець, В. Шорохова // Рідна школа. – 2009. – № 11. – С. 52–56.
33. Країни – різні, підхід – один : [інклюзивна освіта за рубежом] / підгот. Максим Короденко // Освіта України. – 2011. – 18 лип. (№ 53/54). – С. 9.
34. Кутепова Е. Н. Опыт взаимодействия специального (коррекционного) и общего образования в условиях инклюзивной практики / Е. Н. Кутепова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 103–112.
35. Левченко И.Ю. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: учеб. Пособие. – Москва: Академия, 2001. – 192 с.
36. Луценко І. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами / І. Луценко // Психолог. Шкільний світ. – 2005. – № 40. – С. 19–27.
37. Маланцева О. Совместное обучение здоровых детей и детей со специальными нуждами / О. Маланцева // Народное образование. – 2008. – № 8. – С. 214–217.
38. Манилова Л. М. Можливості когнітивного розвитку учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти / Л. М. Манилова // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка ; редкол.: С. Д. Максименко, М.-Л. А. Чепа, Ю. Т. Рождественський [та ін.]. – К., 2011. – Т. 13, Ч. 4. – С. 236–240. – Бібліогр. в кінці ст.
39. Мастюкова Е. М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст): Советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. – М. : Владос, 1997. – 304 с.
40. Музичко Л. Завдання і проблеми у наданні освітніх послуг дітям з особливими потребами : (невиголошений виступ на конференції педагогічних працівників) / Л. Музичко // Освітянин. – 2004. – № 5. – С. 3.
41. Муренець Л. С. Навчання дітей зі зниженим зором / Л. С. Муренець // Управління школою. – 2011. – № 1/3. – С. 93–95. – Інклюзивна освіта.
42. Назарова Н. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблема внедрения / Н. Назарова // Социальная педагогика. – 2010. – № 1. – С. 77–87.
43. Організація діяльності інклюзивної школи / А. Колупаєва, Н. Мофій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 8. – С. 21–27.
44. Особливості управління інклюзивною школою / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 11. – С. 23–28.
45. Островська В. Дитина з особливими потребами в загальноосвітній школі / В. Островська // Психолог. Шкільний світ. – 2004. – № 10/11. – С. 60–61.
46. Петухова Л. Интеграция детей с ограниченными возможностями в среду здоровых школьников / Л. Петухова // Социальная педагогика. – 2008. – № 4. – С. 53–58.
47. Полударова А. Л. Тиждень інклюзивної освіти / А. Л. Полударова, В. В. Щорс // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2011. – № 12. – С. 2–32
48. Рогова В. Рівний доступ до якісної освіти : інклюзивна освіта в сучасному навчальному закладі / Віра Рогова // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 38. – С. 27–32.
49. Суворов А. В. Инклюзивное образование и личностная инклюзия / А. В. Суворов // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 27–31.
50. Тесленко В. Соціально-педагогічне проектування як засіб управління регіональною системою соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями / В. Тесленко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 1. – С. 35–40. – Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю.

51. Токарь И. Е. Инклюзивное образование: опыт и перспективы развития / И. Е. Токарь // Социальная педагогика. – 2011. – № 5. – С. 93–105.
52. Трофимова В. Воспитание гуманных взаимоотношений нормально развивающихся детей и их сверстников с ограниченными возможностями / В. Трофимова // Воспитание школьников. – 2007. – № 6. – С. 23–27. – Социальному педагогу.
53. Троянова Т. В. Спадкоємність у процесі соціалізації дітей з особливими потребами дошкільного віку і початкової ланки освіти / Т. В. Троянова // Педагогічні науки : збірник наукових праць / редкол.: Є. С. Барбіна, В. Л. Федяєва, В. В. Кузьменко та ін. – Херсон, 2007. – Вип. 45. – С. 408–411.
54. Финк А. Кондуктивная педагогика А. Пете: Развитие детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: Науч. изд. – Москва: Академия, 2003. – 136 с.
55. Чудная Р.В. Адаптивное физическое воспитание – К.: Наукова думка, 2000. – 358 с.
56. Шевцов А.Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я: Монографія. – Київ: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. – 240 с.
57. Шевченко С. Г. Ознакомление с окружающим миром и развитие речи дошкольников с ЗПР: Пособие для дефектологов и воспитателей дошкольных учреждений. – М. : Школьная пресса, 2005. – 80 с.
58. Шилін Т. Формування самоповаги в підлітків з особливими потребами / Т. Шилін // Психолог. Шкільний світ. – 2006. – № 11. – С. 30–31.
59. Щорс В. В. Формування гуманного ставлення до дітей з особливими потребами в учасників навчально-виховного процесу / В. В. Щорс // Початкове навчання та виховання. – 2011. – № 32/33. – С. 40-2–40-5.
60. Яременко О. Психогімнастика для дітей з особливими потребами / О. Яременко // Психолог. Шкільний світ. – 2005. – № 37/38. – С. 54–57.
61. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. Ярмошук // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

Інформаційні ресурси

1. www.education-inclusive.com
2. ussf.kiev.ua/
3. osvitportal.lviv.ua
4. www.blind.org.ua
5. pedpresa.com.ua
6. <http://knowledgeloorm.org/pd>
7. www.includingsamuel.com
8. www.includingsamuel.com/screenings/host.
9. www.IncludingAllKids.org
10. www.includingsamuel.com
11. www.includingsamuel.com/resources
12. <http://groups.to/includingsamuel/>
13. www.includingsamuel.com/screenings/host
14. www.includingsamuel.com/presskit